

О. Є. Кравець,

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧ – СТУДЕНТИ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ АВТОРСЬКОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ (КОМУНІКАТИВНА ФАЗА)

У статті розглянуто етап передачі навчальної інформації комунікатором (викладачем) та переведення її у поле засвоєння знань комунікантом (студентом) через канал передачі інформації (навчальний процес) із використанням розроблених на попередньому етапі засобів комунікації, що забезпечують формування готовності та здатності суб'єктів комунікації (як викладача, так і студента) мобілізувати набуті знання, вміння, досвід і способи діяльності та поведінки для ефективного розв'язання завдань, які виникають у процесі їх життєдіяльності.

Ключові слова: комунікатор, комунікант, навчальна інформація, проектувальна діяльність, викладач вищої школи.

В статье рассмотрен этап передачи учебной информации коммунікатором (преподавателем) и перевод ее в поле усвоения знаний коммунікантом (студентом) через канал передачи информации (учебный процесс) с использованием разработанных на предыдущем этапе средств коммуникации, обеспечивающих формирование готовности и способности субъектов коммуникации (как преподавателя, так и студента) мобилизовать полученные знания, умения, опыт и способы деятельности и поведения для эффективного решения задач, возникающих в процессе их жизнедеятельности.

Ключевые слова: коммунікатор, коммунікант, учебная информация, проектировочная деятельность, преподаватель высшей школы.

Based on theoretical analysis, historical and educational characteristics of the three conceptual spaces are provided: educational information, projecting activities, professional and pedagogical activity of higher school teachers; their relationship in the context of the problem is defined. On the basis of investigating the problem, in the course of professional and pedagogical activity of teachers at higher educational institutions, in accordance with current requirements of society technology of projecting educational information in the course of professional and pedagogical activity of higher school teachers is theoretically grounded and experimentally tested; its effectiveness is proved; the results of experimental work are analyzed; the prospects of further scientific research are defined.

Key words: information, educational information, project, projecting of educational information, professional and educational activities of higher school teachers.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти із застосуванням новітніх інформаційних технологій та постійним удосконаленням форм, методів і засобів навчання гостро постає питання пошуку потрібної інформації та її реалізації. З одного боку це пояснюється прагненням людини до самовдосконалення та розвитку завдяки здобуттю нових знань, з другого – приносить задоволення, формує досвід, адаптує до життя. У межах такого підходу створюються умови для забезпечення конкурентоспроможності майбутніх фахівців різних галузей на ринку праці, озброєння їх методологією творчої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробка окремих аспектів досліджуваної проблеми знайшла своє відображення у таких напрямках, як: розвиток професіоналізму викладачів вищої школи у вітчизняній та зарубіжній педагогіці (О. І. Гура, О. А. Дубасенюк, А. І. Кузьмінський, З. Н. Курлянд, С. В. Лісова, О. С. Падалка, А. А. Сбруєва та ін.); загальні питання теорії інформації (А. М. Колмогоров, Ю. І. Шемакін, Р. Хартлі, К. Шеннон та ін.); проблеми інформатизації освіти (С. О. Бешенков, В. С. Ледньов, О. М. Спінрін та ін.); розробка змісту та методів проектування в освітніх системах (В. С. Безрукова, Д. Ш. Матрос, О. Є. Остапчук, Л. І. Романкова, Е. І. Сундукова та ін.). Однак на етапі активної модернізації вітчизняної системи освіти наявний рівень особистості та професійної адаптації викладачів вищої школи в інформаційному просторі не відповідає сучасним вимогам суспільства щодо використання педагогічної інформації в процесі розв'язання навчально-професійних завдань. Тому актуальним є дослідження теоретичних та практичних аспектів упровадження технології проектування навчальної інформації викладачем ВНЗ у процесі професійно-педагогічної діяльності, яка, з одного боку, є важливим шляхом організації навчальної інформації, а з іншого – забезпечує продуктивну взаємодію викладача та студентів у ході професійної підготовки, виступає важливим засобом становлення професіонала нової формації.

Процес взаємодії викладача зі студентами носить комплексний характер та поділяється на декілька етапів: докомунікативний, комунікативний, та посткомунікативний. На етапі *докомунікативної фази* відбувається формування цілей діяльності та визначення потреб щодо обміну інформацією, а також чітко окреслюються та конструюються способи інформаційної взаємодії.

Метою даної статті є представлення змістового наповнення шляхів реалізації інформаційної взаємодії (викладач-студенти) на заняттях з іноземної мови з використанням авторської технології проектування навчальної інформації (комунікативна фаза). *Комунікативна фаза*, або власне комунікація (безпосередня реалізація навчальних завдань), включає передачу та сприймання навчальної інформації та переведення її у поле засвоєння знань.

Організаційно-дидактичні заходи етапу докомунікативної взаємодії є підґрунтям для реалізації II етапу. Зазначений етап включає передачу навчальної інформації комунікатором (викладачем) та переведення її в поле засвоєння знань комунікантом (студентом) через канал передачі інформації (навчальний процес) із використанням розроблених на попередньому етапі засобів комунікації, що забезпечують формування готовності та здатності суб'єктів комунікації (як викладача, так і студента) мобілізувати набуті знання, вміння, досвід і способи діяльності та поведінки для ефективного розв'язання завдань, які виникають у процесі їх життєдіяльності.

Процесуальний характер зазначеної взаємодії потребує використання форм і методів навчального процесу, спрямованих на активізацію роботи студентів із навчальною інформацією в аудиторний та позааудиторний час.

Представимо загальний алгоритм впровадження форм пред'явлення інформації у навчальному процесі вищої школи з орієнтацією на викладання іноземної мови для студентів непрофільних факультетів (фізико-математичного, соціально-психологічного, історичного).

Однією із найважливіших проблем є напрацювання інструментарію практичної дидактики, що дає змогу викладачеві навчатися моделюванню педагогічного процесу і проектуванню результатів своєї діяльності. Викладач повинен уявляти собі, як весь процес вивчення навчальної дисципліни, так і окремі його ланки, починаючи від конкретної теми і закінчуючи

кожним заняттям. У кожній окремо взятій ланці представлення навчальної інформації має бути своя логіка щодо структури.

З дидактичною метою пропонуємо поділяти заняття на наступні типи: вивчення нового матеріалу, комплексне застосування, узагальнення й систематизацію знань, комбіноване заняття, контрольньо-облікове, заняття повторення нового матеріалу. Така класифікація сприяє усвідомленню й осмисленню блоку нової навчальної інформації та її закріпленню. Ці типи занять відображають основні етапи процесу навчання.

Конструкція ж занять, чи локальна технологія, – це система завдань для самостійної групової або колективної роботи і рівень взаємодії викладача та студентів. За таких умов «основна конструкція» – уявлення про основні форми організації навчального процесу – залишається незмінною, а постійно доповнюється певними «каркасими» з методів залежно від того, яку мету ставить перед собою педагог.

Відповідно, процес формування проєктувальної діяльності на основі навчальної інформації викладачем вищої школи потребує використання теоретичних і практичних методів щодо набуття та застосування на практиці знань, умінь і навичок і формування на їх основі фахових знань у студентів.

Методами проєктування навчальної інформації будемо називати способи послідовної взаємодії тих, хто навчається, і тих, хто навчає, спрямованої на організацію засвоєння змісту навчання.

Цілісний цикл фахової підготовки студентів ВНЗ забезпечується використанням способів стимулювання, розвитку, контролю знань з боку викладача та самоконтролю. Отже, за характером пізнавальної діяльності виділяємо чотири групи методів організації проєктувальної діяльності, що співвідносяться з чотирма етапами засвоєння навчальної інформації:

1. **Етап антиципації і первинного закріплення** (методи антиципації).
2. **Етап рецептивно-репродуктивний** (рецептивно-репродуктивні методи сприймання навчальної інформації).
3. **Етап репродуктивно-продуктивний** (рецептивно-продуктивні методи).
4. **Етап креативно-контрольний** (креативно-контрольні методи).

Розглянемо їх більш детально.

I. Етап антиципації і первинного закріплення навчальної інформації включає постановку цілей і завдань ціннісних орієнтацій і мотивів щодо формування інформаційно зорієнтованої компетентності майбутніх спеціалістів із предмета, що викладається. Цей етап розглядається нами як етап побудови «входження» студентів у новий блок навчальної інформації, їх включення до нового складного процесу професійної соціалізації, набуття нового статусу – ретранслятора набутих знань, а також формування психологічних новоутворень, які пов'язані з професійним становленням, що забезпечує перехід на досягнення особистісного рівня в майбутній професійній діяльності. На цьому етапі відбувається підготовка студентів до сприймання нової навчальної інформації та здійснюється її первинне закріплення. У перекладі з латинської антиципація (*anticipation*) означає передбачення подій, завчасне формування уяви про щось. Цей термін як спеціальну психологічну категорію ввів у науковий ужиток у 1880 році В. Вундот. Узагальнюючи різноманітні формулювання цього поняття, що знайшли широке відображення в роботах багатьох учених, можна стверджувати, що антиципація – це здатність передбачати, діяти і приймати ті чи інші рішення з певних питань у часі й просторі по відношенню до очікуваних подій і результатів інтелектуальної діяльності. Цей процес забезпечує відображення дійсності в мозку, в результаті чого словесно формулюється (завдяки внутрішньому мовленню) стан навколишнього середовища і значення тих чи інших впливів у момент безпосереднього сприймання. Іншими словами, за рахунок вірогідних зв'язків відбувається прогнозування, визначення (з тією чи іншою мірою точності) або передбачення майбутнього. Відповідно, методи навчання, що застосовуються на цьому етапі спрямовані на підготовку студентів до ознайомлення з новим навчальним матеріалом, створення мотивації для навчання. Основою цієї групи, у контексті досліджуваної проблеми, є методи психологічного впливу, серед яких:

– *залучення та утримання уваги аудиторії* – передбачає використання викладачем ряду психологічних ефектів. Для залучення уваги студентської аудиторії і виділення нової навчальної інформації нами використовувалися наступні *форми представлення інформації*: певна кольорова гама, звуки, засоби кодування інформації, такі як: опорні сигнали, малюнки, схеми, ключові слова за темою, шуми різного походження.

Етап антиципації і первинного закріплення матеріалу передбачає використання й *методу когнітивного дисонансу*. Його метою є стимулювання студентської аудиторії до використання розумових маніпуляцій з почутим чи побаченим. Якщо інформація викликає непогодження (дисонанс), то студент позбавляється від нього, змінюючи своє ставлення до джерела інформації або думки (поведінки) залежно від внутрішніх факторів. Важливими прийомами у ході реалізації зазначеного методу стали навчальні *ситуації самопізнання і самовираження* у формі спілкування з викладачами, одногрупниками, проблемно-дискусійні завдання, творчі лінгво-педагогічні презентації. *Ефект парадоксальності, подиву* значно сприяє первісному ознайомленню з навчальною інформацією.

На **II етапі – рецептивно-репродуктивному**, експериментальна робота щодо формування інформаційно зорієнтованої компетентності полягала в організації умов, спрямованих на подальший і більш глибокий саморозвиток студентів в оволодінні ними навчальною інформацією, формування вміння диференціювати навчальний матеріал і на його основі репродукувати знання шляхом використання і розвитку різних видів мислення у процесі сприймання інформації. Методами технології проєктування навчальної інформації на цьому етапі стали: словесні, дедуктивні і репродуктивні методи. Серед *словесних методів навчання* виділяємо: *міні-лекції, евристичні бесіди, зустріч зі спеціалістом* тощо.

Використання міні-лекцій дало можливість викласти частину нового матеріалу у вигляді *короткої розповіді* та первинно закріпити його. Вказаний метод організації навчальної інформації дозволяє ввести професійно важливі поняття та категорії з навчального предмета до наукового обігу студентів, допомагає поставити проблемні запитання щодо розуміння теми. За допомогою створення умов *евристичної бесіди* в таких режимах як студенти – викладач, студенти – студенти виникли умови для вдалого «входження» останніх до специфічного світу педагогічної професії, що сприяє активізації їх пізнавальної діяльності, а викладачеві має змогу керувати і направляти колективну думку. *Міні-лекція з аналізом конкретних ситуацій* – це один із способів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, що за формою є дискусією, однак для обговорення виносяться не окремі питання, а конкретна проблемна ситуація, обговорення якої намагаються організувати. Формами представлення інформації у такому випадку стають: відео фрагменти, уривки творів, крилаті висловлювання, аудіо тексти, таблиці, графі тощо. Зазначений етап передбачає використання й *репродуктивних методів навчання* – застосування навчального матеріалу на основі певного прикладу або правила. У такому випадку діяльність студентів має алгоритмічний характер, тобто зводиться до виконання професійних завдань відповідно до інструкцій, правил в аналогічних до продемонстрованих ситуаціях. Репродуктивні методи відображають загальний рівень підготовки студентів до заняття і є необхідною базою їх подальшої успішної роботи. Формами представлення інформації в межах означеного методу стали опис картин, малюнків, пояснення правил, схем, переказ тексту, коментар до газетної статті тощо.

На III етапі – **репродуктивно-продуктивному**, ми ставили за мету спрямування студентів до подальшого засвоєння навчального матеріалу та самостійного представлення навчальної інформації. На цьому етапі основним способом підготовки студентів до професійної діяльності стало її моделювання у вигляді драматизації, ділової гри тощо. В умовах підготовки студента – майбутнього педагога до його педагогічної діяльності, наприклад, ми припускали, що моделювання його професійної діяльності має здійснюватися у відповідних педагогічних ситуаціях. Прикладом реалізації моделювання педагогічної ситуації стали підготовлені студентами-математиками елементи уроків з геометрії іноземною мовою. Кожному студенту групи пропонувалося в якості вчителя підготувати елемент уроку з певної теми. Така форма завдань сприяла не тільки репродукції вивченого, але була засобом формування проєктувальних здібностей студентів на основі навчальної інформації.

Метод використання локальних технологій використовувався нами як нестандартний метод навчання, що допомагає обговорити завдання, визначити ставлення (думку) партнера до того чи іншого питання, провести критичний аналіз роботи, сформулювати підсумок теми, що вивчається. Під час накопичення локальних технологій відбувається їх обговорення, усвідомлення сутності та перспективності використання у професійній діяльності, що дозволяє розподілити їх на загальні (можна використовувати у всіх навчальних предметах) та спеціальні (в окремих навчальних предметах). Прикладом використання зазначеного методу є технологія Едварда де Боно «Шість думаючих капелюхів» («6 Thinking Hats»), що направлена на розвиток критичного осмислення навчальної інформації майбутніми фахівцями, заохочення висловлення різних поглядів тощо. Критичне мислення – це здатність особистості долати в собі однозначно-догматичне сприймання світу, вміння аналізувати ту чи іншу проблему з різних боків, користуватися інформацією з різних джерел, відрізняючи об'єктивний факт від суб'єктивної думки про нього, логічний умовивід від упередження тощо. Це вміння людини адекватно визначати причини і передумови наявних в її житті проблем, готовність докласти зусиль для їх практичного (а не риторичного) подолання, адаптації до нових умов чи потреб суспільства. До навичок критичного мислення відносяться: інтерпретація (категоризація, розшифровка глумачення значень); аналіз (перевірка доказів, порівняння альтернатив, побудова висновків); пояснення (визначення результатів, обґрунтування альтернатив, побудова висновків); пояснення (визначення результатів, обґрунтування процедур, представлення аргументів); саморегуляція (самооцінка, самокорекція). Технологія розвитку критичного мислення складається з графічної організації матеріалу, діаграми причинно-наслідкових зв'язків, діаграми Венна, «інша сторона медалі», ВВФ (врахуйте всі факти), ПМЗ (Прагнення, Мета, Завдання), РН (Результати та Наслідки), НВП (Найбільш Важливий Пріоритет), АМВ (Альтернативи, Можливості, Вибори), ІТЗ (Інші Точки Зору).

Аналіз періоджерел сприяє формуванню вмінь організації самостійної роботи з фаховою літературою і викликає інтерес до проєктування навчальної інформації у студентів як майбутніх фахівців. Формами представлення інформації в роботах з першоджерелами виступають довідники, газетні статті, словники, автентичні тексти.

IV. Етап – креативно-контрольний передбачає побудову умов для ґрунтовного, глибокого і усвідомленого оволодіння навчальним предметом у вигляді сформованих на певному рівні знань, умінь і навичок, творчого ставлення студентів до набутих знань, які є досягненням своєрідних вершин творчого становлення і самоактуалізації у формуванні інформаційно-зорієнтованої компетентності. На цьому етапі майбутні фахівці повинні продемонструвати особистісні знання з технології проєктування навчальної інформації. Методи, що застосовуються на цьому етапі, можна систематизувати на основі прийомів (дій та операцій) отримання зворотного зв'язку в ході формування системи знань, умінь і навичок із фахової дисципліни в ході реалізації авторської технології: методи усного контролю; методи письмового контролю (метод тестового, графічного та машинного контролю); методи самоконтролю; методи творчої реалізації знань.

Практичне значення дослідження визначається тим, що апробовано технологію проєктування навчальної інформації; програму аспектного дослідження професійно-педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу, яка може бути використана як засіб виявлення його конкурентноспроможності в умовах постійного оновлення інформаційного простору та покладена в основу моніторингу дослідження інформаційнозорієнтованої компетентності серед студентів. Представлені нами етапи забезпечують формування готовності та здатності суб'єктів комунікації (як викладача, так і студента) мобілізувати набуті знання, вміння, досвід і способи діяльності та поведінки для ефективного розв'язання завдань, які виникають у процесі їх життєдіяльності.

Література:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Глосарій термінів з технології освіти. Париж. : ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – 1989. – 44 с. – Режим доступу : <http://glossary.uis.unesco.org/glossary/map/terms/176-5.03>. 2012 р. – Загол. з екрану.
3. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб модернізації освітніх систем на засадах євроінтеграційних процесів // Інформаційно-комунікаційні технології у сучасному освітньому просторі : зб. матеріалів Всеукр. науково-методичного семінару міжнар. участю, (Кременець, 1–2 грудня 2011 р.) / за заг. ред. Л. О. Данильчук, Т. В. Захарчук, І. Ф. Лизун. – Кременець : Вид-во КОГП ім. Тараса Шевченка, 2011. – 128 с.
4. Naveh-Benjamin M. Asymmetry Between Encoding and Retrieval Processes: Evidence from Divided Attention and Calibration Analysis / M. Naveh-Benjamin. – С. : Education, 2000. – 435 р.
5. Pavio A. Mental Representations: A Dual Coding Approach / A. Pavio. – New York : Oxford University Press, 1986. – 369 р.

УДК 811.161.2

Г. Т. Кузь,

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ НАВЧАЛЬНІ СЛОВНИКИ В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті зроблено огляд сучасних українських лінгводидактичних праць, проаналізовано наявні лексикографічні праці з погляду можливості їх використання у лінгводидактичному процесі, обґрунтована необхідність опрацювання окремих фразеографічних напрямів – фразеографії навчальної та лінгвокультурологічної. Автор зазначає, що опрацювання навчальних фразеологічних словників ставить перед лексикографом проблему виокремлення національно-культурного складника у фразеології, яка має вирішуватися у двох аспектах: як виокремити національно-марковані фразеологізми та як здійснювати їх семантизацію.

Ключові слова: фразеографія, лінгводидактика, лінгвокультурологічний коментар.